

SKÖTSELPLAN
FÖR
NATURRESERVATET
KYRKSJÖLÖTEN

Stockholms kommun, Stockholms län

Naturvårdsförvaltare: Stockholms kommun

Skötselplanen fastställd 1997-04-09 av kommunstyrelsen i Stockholms kommun efter delegation från länsstyrelsen i Stockholms län.

FÖRORD

UPPRÄTTANDE AV SKÖTSELANVISNINGAR

Följande skötselplan med mål och riktlinjer för skötseln av Kyrksjölöten ska ligga till grund för de skriftliga detaljerade skötselplanerna kopplade till karta med skötselområden som skall upprättas löpande vart 5:e år.

I skötselplanerna anges vilka åtgärder som ska utföras i naturmarken under femårsperioden. Skötselplanerna skall användas av den som ska utföra de praktiska arbetsuppgifterna. Därför skall beslutet innehållande föreskrifter mm fogas till skötselplanerna.

SKÖTSELPLANEN -ETT VIKTIGT PLANERINGSUNDERLAG

Ett förordnande om naturreservat enligt naturvårdslagen kan bara reglera det som sker innanför naturreservatets gräns. För att naturreservatets värden ska bibehållas och utvecklas på sikt är det av vikt att området inte blir isolerat från andra naturområden. Detta måste tillse i planeringen av omgivande park - och naturområden.

Största delen av Kyrksjöns tillrinningsområde, som är ekologiskt särskilt känsligt i enlighet med naturresurslagen 2 kap, ligger inom naturreservatet. Inom tillrinningsområdet bör arealen mark med naturlig vegetation inte minska och tillrinningen till sjön bör öka. Det är av stor vikt att det tas hänsyn till tillrinningsområdet vid planeringen, även av de områden som ligger utanför Kyrksjölötens naturreservat.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sidan		sidan	
4	I ALLMÅN BESKRIVNING	15	Sjön och dess tillrinningsområde
4	ADMINISTRATIV DATA	15	Skogsmark
4	GRUND FÖR BESLUTET OCH FÖRESKRIFTER	16	Öppen mark
5	ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING AV BEFINTLIGA FÖRHÅLLANDEN	17	Kraftledningsgata
5	Naturförhållanden	17	Fornlämningar och ryssmuren
5	Geologi och geomorfologiska förhållanden	18	Hantering av röjningsavfall och gräsklipp
6	Hydrologi	18	Upplag
6	Vegetation	18	Val av maskiner
7	Fauna	18	Behov av inventeringar och undersökningar
9	Kulturhistoriska förhållanden	19	ANORDNINGAR FÖR REKREATION OCH FRILUFTSLIV
9	Fornlämningar	19	Övergripande mål
9	Ryssmuren	19	Generella riktlinjer
9	Den äldre markanvändningen	19	Tillgänglighet
10	Markanvändningen efter 1912	19	Friluftsanordningar
10	Vegetationsutveckling	20	Vägvisare
11	Äldre markanvändning vid Kyrksjölöten, karta	20	Renhållning
12	Nutida markanvändning	20	Information
12	Gällande planer och övriga planer	20	Utmärkning av naturreservatets gräns
12	Förekommande upplåtelse och avtal	20	NATURVÅRDSFÖRVALTNINGEN
13	Anordningar för friluftslivet	20	Naturvårdsförvaltare
13	Tillgänglighet	20	Tillsyn
13	Befintliga inventeringar och undersökningar	20	DOKUMENTATION OCH UPPFÖLJNING
14	II PLANDEL	21	FINANSIERING AV NATURVÅRDSFÖRVALTNINGEN
14	DISPOSITION OCH SKÖTSEL AV MARK OCH VATTEN		BILAGOR
14	Övergripande mål	22	Bilaga 3.1 rekreation och friluftsliv, befintliga förhållanden
14	Generella riktlinjer och åtgärder	23	Bilaga 3.2 natur och kulturmiljö
14	De Geermoräner	24	Bilaga 3.3 rekreation och friluftsliv
14	Fauna	25	Bilaga 4 Registeruppgifter

DEL I ALLMÄN BESKRIVNING

1 ADMINISTRATIV DATA

Naturresevatets namn	Kyrksjölöten
Beslutsdatum	1997-04-09
Kommun	Stockholm
Registerområde	Stockholms kommun
Fastigheter	Bromma kyrka 1:5 och 1:24 samt delar av Bromma kyrka 1:22, Norra Ängby 1:1, Norra Ängby 1:7, Åkeshov 1:1 och Ulvsunda 1:1
Lägesbeskrivning	Registerkartorna blad nr 20,21,30,31. Topografiska kartbladet 10 INV. Kyrksjölöten ligger cirka 8 km från Stockholms centrum.
Area	ca 50,5 ha
Därav landarea	ca 43,5 ha
Markägare	Stockholms kommun
Naturvårdsförvaltare	Stockholms kommun

Arean fördelar sig på följande sätt:

Blandskog	ca 5,3 ha
Ädellövskog	ca 14,4 ha
Fuktlovskog	ca 11,8 ha
Gräsmark	ca 5,3 ha
Odlad mark	ca 3,1 ha
Vatten	ca 7,4 ha

2 GRUND FÖR BESLUTET OCH FÖRESKRIFTER

Se beslutet om inrättande av naturresevatet.

3 ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING AV BEFINTLIGA FÖRHÅLLANDEN

3.1 NATURFÖRHÅLLANDEN

Geologi och geomorfologiska förhållanden

För cirka 10 000 år sedan drog sig den senaste landisen tillbaka från stockholmstrakten. Ur havet höjde sig landet och för omkring 2 500 år sedan tog Kyrksjön form. Genom att borra sig ner bara några meter i kärret som omger sjön kan man studera de lager av glaciala- och postglaciala sediment som avsattes av isens smältvatten. Stockholms Universitet utnyttjar området i sin undervisning för att studera lagerföljden, se fig 1. I lagerföljden avspeglas områdets historik. Ett exempel på detta är att det i lagerföljden syns att sjön utsatts för dränering någon gång kring 1975-1980 vilket fått till följd att bildningen av lövkärtrorv upphört.

I början av 1900-talet försökte Bromma-geologen Gerard De Geer förklara upp-

komsten av det system av ryggar med storblockig morän som finns i trakten av Bromma. Dessa moränryggar finns bl a här i Kyrksjölöten. Ryggarna är av olika storlek men har ofta en höjd av 1-6 meter och en längd av 25-100 meter, se bilaga 3.2. Ryggarnas uppkomst är än idag föremål för diskussion. Man vet att de uppkommit under vatten då isen vid sin avsmältning drog sig norrut. Troligen har det uppstått sprickor parallellt med iskanten där det sedan samlats blockrik morän. En teori är att isens kant brytits loss varvid moränen rasat ned. De Geermoränerna vid Nya Elementar är klassiska i svensk och internationell kvartärgeologi och är genom naturvårdsverkets beslut avsatta som riksintresse.

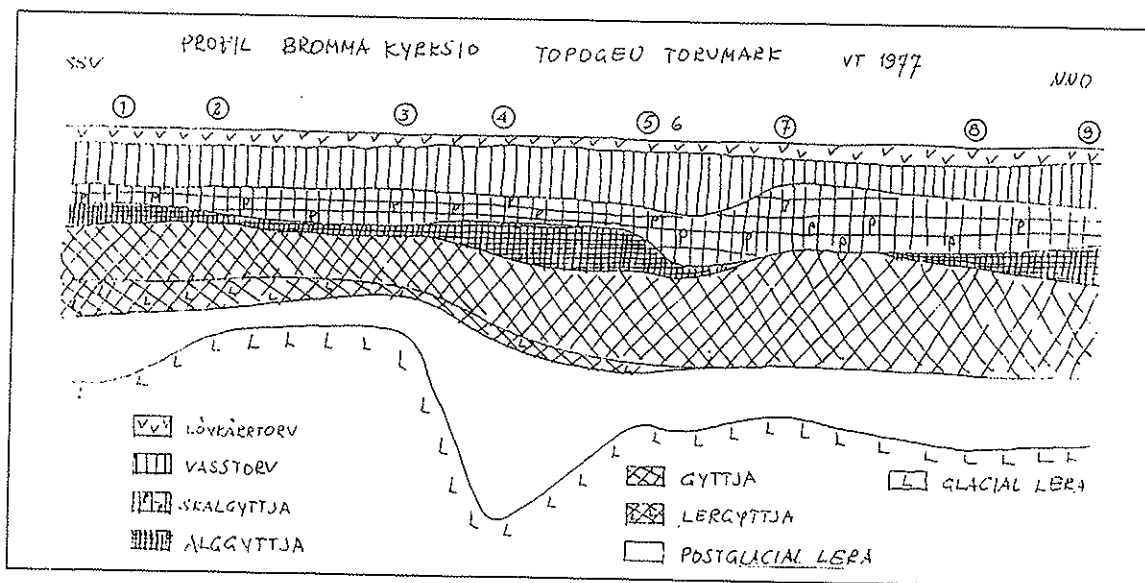

Fig. 1 Profil som visar lagerföljden i fuktlovskogen. Källa: Kvartärgeologiska institutionen Stockholms universitet.

Hydrologi

Kyrksjön är en cirka 7 ha stor näringsrik sjö med ett största djup på 2,4 meter. Tillrinningsområdet är 61 ha och största delen utgörs av naturmark och odlingsområden, se fig 2. Genom tillrinningsområdet leder Spångavägen som troligen bidrar med mindre mängder trafikdaggvatten till sjön. En del av tillrinningen misstänks ledas bort genom inläckage i otäta avloppsledningar. Utloppet går via kulvert till Räcksta träsk.

Höga naturvärden är förknippade med sjön. I sjön växer *Chara tomentosa*, rödsträffe, som

är en hänsynskrävande art. Den känslighet som sjön, dess naturstränder, de hotklassade arterna och tillrinningsområdet har, betyder sammantaget att hela området är ekologiskt särskilt känsligt och att det därför kräver stor hänsyn i planeringen. Höga fosforhalter, syrebrist under vintern och det faktum att näckrosorna försvann 1980 är en del i den negativa trend som utvecklingen av sjöns hälsotillstånd visar. Orsakerna till förändringarna är inte klarlagda. I början av 1990-talet har halterna av näringsämnen på nytt varit låga. Ett försök att restaurera sjön inleddes 1991 då vatten tillsattes i inloppsdiket under en period för att öka vattensomsättningen. Försöket avbröts eftersom det tycktes vara stopp i utloppet. Vidare installerades en tröskel i västra utloppsdiket, framme vid Vultejusvägen, för att reglera vattennivån i Kyrksjön.

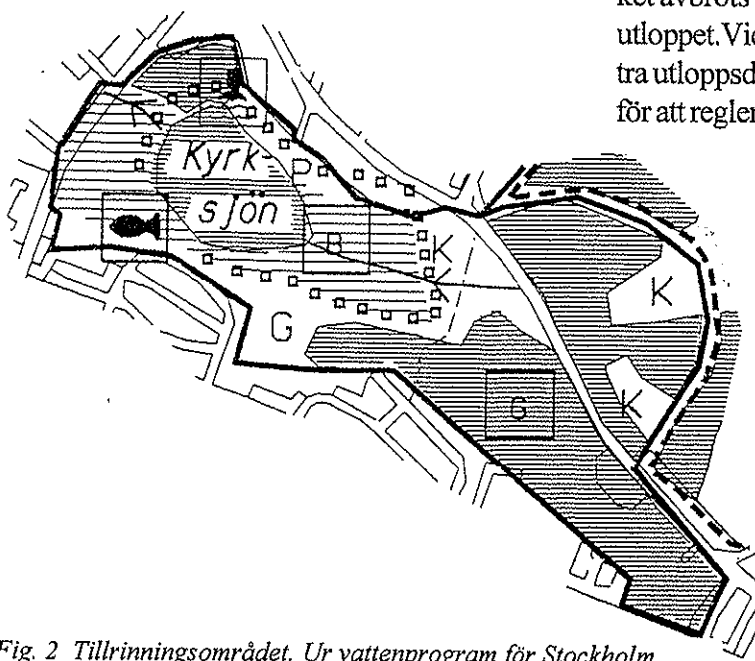

Fig. 2 Tillrinningsområdet. Ur vattenprogram för Stockholm.

Vegetation

Kyrksjölöten är ett lövskogsdominerat skogsområde med sjön Kyrksjön i nordväst. Kring sjön växer en fuktlövskog med al och björk. Skogsmarken i övrigt domineras av ek och lönn med inslag av gran på näringsrika slutningar och tall där jordtäcket är tunt. Inom området finns även ängsmarker och odlingslotter.

Ängsmarkerna inom området har en relativt trivial flora vilket indikerar att det är näringsrikt. Det ligger utmed gångstråken och är vik-

tiga inslag genom den variation som öppenheten ger, inte minst under promenaden. Slåttern har under åren bedrivits med traditionell slåttern men även med upptag av slåtterresterna för att på så sätt minska näringskapitalet. Vissa år slås gräset inte alls. Ängsmarkerna ger med sin öppenhet, liksom den uppodlade marken, variation till området. I brynen ut mot parkvägar och ängsmarker blommar slånet mycket vackert om våren. Innanför brynet är skogen tät med ek, asp, björk, lönn och gran.

Ädellövskogen har ett trädskikt med ek, lönn och inslag av tall och gran. Buskskiktet är rikt med flera buskarter som hassel, måbär, skogsstry och brakved. Vitsippa, blåsippa, liljekonvalj och lundgröe dominerar av örter och gräs. På sina håll vandrar granen in från omgivande blandskog. Blandskogen utgörs av gran och ek i ungefär lika proportion. På De Geermoränerna växer en del granar krypande längs marken. På höjdparter där jordtäcket är tunt finns även inslag av tall, björk och asp. I buskskiktet växer ung asp, ek, lönn, rönn, hassel och skogsstry.

Runt hela sjön finns en vassbård med inslag av smalbladig kaveldun, olika starrarter och kärrbräken. Vass dominerar i sjöns östra och västra kant. I sjöns nordöstra del utgörs undervegetationen av vitmossa. Under vattensvegetationen utgörs av rödsträfsse, kransslinga och bläddra till ett djup av cirka 1.3 meter. Kransalger rödsträfsse (*Chara tomentosa*) finns ymnigt på sjöns mjukbotten. Rödstäfsse når aldrig djupare än 2 m. Förekomsten i Kyrksjön är den enda i kommunen. Rödstäfsse är upptagen på artdatabankens listor för hotade arter och rödstäfsse är klassad som hänsynskrävande (Hk 4).

Fuktlövskogen runt sjön är en av stadens största. I den växer al och björk med bitvis svag föryngring. Buskskiktet utgörs av *Salix*,

hägg, brakved mm. I fältskiktet finns fuktgynnade arter som kärrbräken, brunskära, topplösa och olika starrarter. Det finns rikligt med död ved såväl liggande som stående döda träd. Delar av fuktlövskogen håller på att förändras mot låg slyskog. Al och björk föryngras ej där. En förklaring kan vara att fuktlövskogen under en följd av år inte fått tillräckligt med vatten men detta är inte belagt. Det kan också vara för mörkt för att klibbalen ska kunna föryngras. I buskskiktet utbreder sig där hägg och druvfläder och det finns många unga lövträd av ask, lönn och alm. På sina håll har trädgårdsbuskar kraftig utbredning.

Utmed Spångavägen går en kraftledning som böjer av mot sjön och sedan vidare över Vultejusvägen. Ledningen går mestadels över skogsmark som därför röjs regelbundet. Vegetationen är tät och mycket snårig och röjningsavfallet lämnas kvar.

Fauna

Igelkott, fälthare, ekorre och rådjur är arter som påträffas i området under promenaden. Igelkott är uppförd på Artdatabankens hotlistor som hotkategori 4 dvs är en art som kräver särskild hänsyn. Den gynnas av förekomst av dungar, buskområden, häckar och stenmurar.

Vid provfiske i sjön 1993 erhöles endast ruda.

Det som är känt om områdets fauna för övrigt rör främst fåglar och grod- och kräldjur.

Kyrksjön är en fin fågelsjö. Omgivande skogs- och ängsmarker är också fågelrika. Några av de arter som utnyttjar området är fiskgjuse, häger, duvhök, stenknäck, spillkråka, svarthakedopping

Utsikt över Kyrksjön från en av bryggorna.

och mindre hackspett. De är uppförda på Artdatabankens hotlistor som hotkategori 4.

Sjön har sedan 1991 mer eller mindre regelbundet haft svarthakedopping (Klingvall 1994). Häckningsutfall är dock dåligt dokumenterat. Den häckade med 1 par 1996. En gammal individ observerades med 2 stora ungar. Detta är den enda aktuella häckplatsen för arten i kommunen. Dessutom har arten en låg reproduktion i hela Stockholmsregionen.

Övriga häckande fågelarter som observerades i sjön sommaren 1996 var skäggdopping, knölsvan, gräsand och rörhöna.

Sjön har även tidigare haft häckande skrattnås, vilket har positiv inverkan på andra häckande sjöfåglar, t.ex. brunand och vigg. Tidigare har dock kolonin varit så stor att man gjort avskjutningar (Klintvall, 1994). Numera är skrattnåsen relativt ovanlig som häckfågel i Stockholm.

Sammanlagt har sjön mycket stora kvaliteter för fågellivet. Detta förstärks av fuktlövskogen, där bl.a. mindre hackspett häckar.

Hoten mot t.ex. svarthakedopping är att fisk planteras in i småvatten (näringskonkurrans), att småvatten tillåts växa igen totalt eller motsatsen att all vattenvegetation tas bort, utdikning eller kraftig vattenståndssänkning. Svarthakedoppingen lever av akvatiska evertebrater eller av insektslarver på land samt till en mindre del fisk, salamandrar och grodyngel. Mindre hackspett är beroende av att det finns död ved -vilket det finns rikligt av i fuktlövskogen som omger Kyrksjön. Om döda eller döende träd rensades bort ur fuktlövskogen skulle mindre hackspett troligen försvinna från Kyrksjölöten.

Såväl kattuggla som steglits häckar inom området. Fuktlövskogen är fågelrik med arter som koltrast, taltrast, rödvingetrast, rödhake, bofink, grönsiska, lövsångare, grönsångare, svarthätta, ärtsångare, törnsångare, gul-

sångare, trädgårdssångare och näktergal. Knölsvan, skäggdopping, gräsand, knipa, vigg, rörhöna är andra exempel på arter som häckar i sjön. Fisktärna, häger och fiskgjuse fiskar regelbundet i sjön.

Kyrksjön är en av de riktigt värdefulla lokalerna för groddjur i kommunen. Här finns större vattensalamander, padda, åkergroda, vanlig groda och mindre vattensalamander. Större vattensalamander är fridlyst. Större vattensalamander tillhör även hotkategori 4 och är en ansvarsart i ett Europeiskt perspektiv eftersom den har gått tillbaka starkt i Europa men fortfarande finns kvar i Skandinavien. I Stockholms kommun har den gått tillbaka starkt och finns nu troligen på bara tre lokaler varav Kyrksjön är en. Årligen sker en vandring av grodor för lek. I juli och augusti vimlar skogen sedan av små grodor från denna lek. Av kräldjur finns åtminstone snok som är hänsynskrävande.

Fuktlövskogen kring sjön rymmer ett rikt djurliv.

3.2 KULTURHISTORISKA FÖRHÅLLANDEN

Fornlämningar

I området finns ett gravfält från järnåldern omkring 800-1050 e.Kr. Gravarna är 20 till antalet och återfinns på en höjd strax söder om sjön, se karta nedan.

Ryssmuren

Genom området sträcker sig en mur som enligt legenden byggdes av ryska krigsfångar i början av 1700-talet, därav namnet ryssmuren. Muren börjar här vid Kyrksjölöten och sträcker sig mot Drottningholmsvägen. Troligen byggdes den som en ägomursgräns till Åkeshovs slott, som ligger i närheten. Ryssmuren och Åkeshovs slott finns med på kartan över den äldre markanvändningen, fig. 4.

Den äldre markanvändningen

För att ge en ögonblicksbild av hur området brukats har en studie gjorts av den äldre markanvändningen genom att tolka gamla kartor.

Eftersom området berördes av flera olika markägare finns det ingen gammal, detaljerad markanvändningskarta som visar hela området. Därför har fem olika kartor, som i original har olika skalor, fogats samman till en karta med en skala som är ungefärlig.

Större delen av området visar förhållandena kring sekelskiftet medan en mindre del i väster visar slutet av 1600-talet.

Strandängarna kring sjön var näringsrika och gav därför goda slåtterskördar. För övrigt var den öppna marken till stor del uppodlad som åkermark. Det är sannolikt att det fanns mer slättermark tidigare eftersom det skedde en förändring i och med 1800-talet. Det berodde dels på att vallodling infördes och att ängens betydelse för att ge vinterfoder åt djuren minskade och dels på att bättre plogar med vändskida gjorde det möjligt att odla upp lermarkerna.

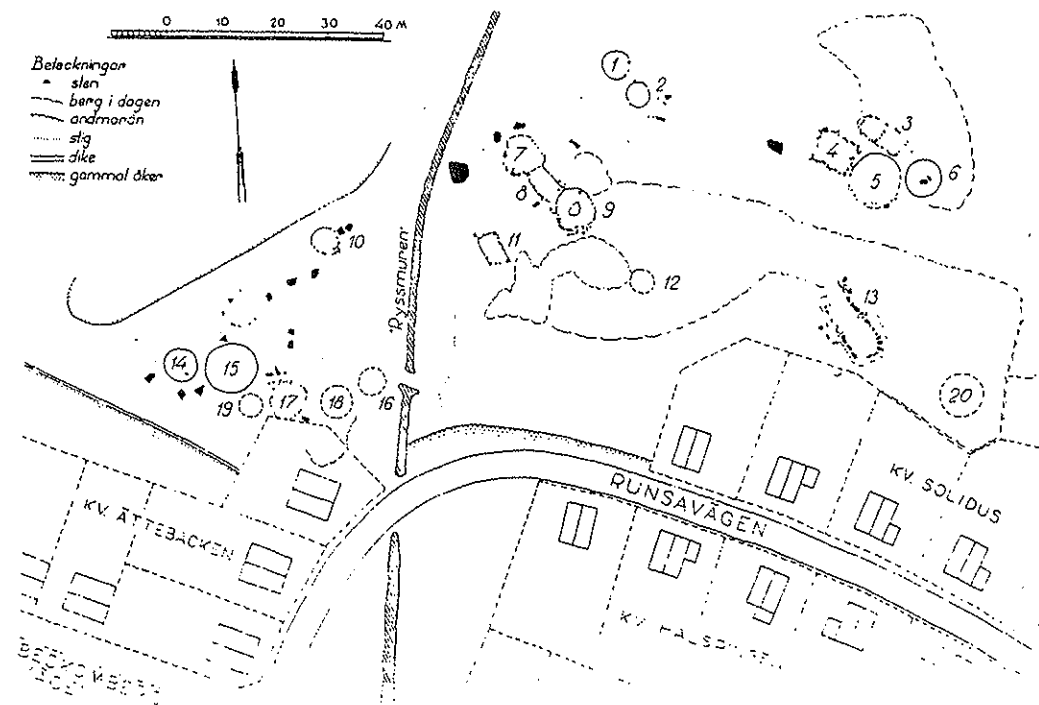

Fig. 3 Karta över gravfältet i Kyrksjölöten, upprättad av Hans Hansson och Sven Nielsen 1944.

Den skogsmark eller stenbundna mark som låg i anslutning till åkermarken har sannolikt utnyttjats till lövtäkt och viss slåtter och en del virke hämtats från skogen. Eftersom man fick betala skatt för betesmark ansågs troligen den steniga marken olönsam att beta och endast mindre partier anges som betesmark på kartorna.

Markanvändningen efter 1912

Så småningom upphörde hävden inom området. Området har istället nyttjats för olika former av rekreation. På 30-talet anlades en promenad runt Kyrksjön. Vintertid plogades sjön för skridskoåkning. 1922 uppfördes Kyrksjöns första bassängbadhus. 1956 revs slutligen badhuset -vandalisering var ett stort problem. För att kompensera detta uppfördes 1959 en utsiktsbrygga med badbrygga. Senare var det under en period badförbud i sjön. I början av 1970-talet anlades ett motionsspår i skogen. I slutet av 1970-talet gjordes den första upplåtelsen av mark för odlingslotter.

Vegetationsutveckling

Förr var landskapet här kring Kyrksjön öppnare. Av det som då var öppen mark har stora delar blivit bebyggt och det som återstår av forna tiders åker eller slåtterängar är bara spillror som idag är ängsmark och odlingslotter.

De växter som finns på ängarna idag visar att marken är näringsrik, sannolikt till skillnad mot de slåtterängar som fanns förr och som magrades ur genom århundrade av hävd.

Då hävden upphörde på den öppna marken kring sjön kunde träd så småningom etableras. Den fuktlövskog vi ser idag har alltså växt upp under innevarande sekel.

Sedan Kyrksjön tappade kontakten med Mälaren har sjöns yta blivit allt mindre dels på grund av den naturliga igenväxningen dels på grund av den sjösänkning som gjordes under 1860-talet. Sjön sänktes troligen för att få mer odlingsmark. Då ändrades även riktningen på utflödet som tidigare varit mot Bällstaån och Ulvsundasjön. I kulturlandskapet var det inte ovanligt att sjöarnas till- och utflöde ändrades efter behov. De diken med tillflöde och utflöde från sjön som visas på kartan med äldre markanvändning visar den troliga riktningen på flödet vid den tidpunkten.

Den mark som var skogsmark förr har antingen bebyggt eller finns kvar som skogsmark. Skogen har troligen utvecklats mot tätare skog under 1900-talet eftersom den då endast nyttjats för rekreation. På senare år har skogen skötts i naturvårdande syfte så att ädla lövträd i viss mån friställts och granens etablering på de ädla lövträdens bekostnad hindrats.

3.3 NUTIDA MARKANVÄNDNING

Friluftsliv och pedagogisk verksamhet

Kyrksjölöten är ett viktigt närreklamationsområde. Här åker man skridsko och skidor, promenerar och motionerar. Odling bedrivs på odlingslotter. Kyrksjön räknas som kvartersbad. Eftersom den ej är något officiellt bad tas inga kontinuerliga badvattenprov. Ibland anordnas rundturer i området för fågelskådare. Stockholms Universitet bedriver kvartärgeologiska studier i området. De Geomoräner studeras liksom jordartsprofilen i kärret. Området används även i naturundervisningen av daghem, fritidshem och av Norra Ängby skola.

Skogsbruk och jakt

Rationellt skogsbruk bedrivs inte i området. Jakt bedrivs endast som skydds jakt tex på rådjur då stammarna blivit för täta.

Hundrastområde, se bilaga 3.1

Mellan odlingsområdet, parkvägen och Nya Elementar är naturmarken upplåten som rastområde för hundar.

Kraftledning

Naturresevatet genomkorsas av Stockholm Energis 220 kV högspänningsledning som går i en kraftledningsgata med bredden 34 meter.

Branddamm

Kyrksjön finns upptagen som branddamm i Brandförsvarets räddningsplan för Stockholm.

3.4 GÄLLANDE PLANER OCH ÖVRIGA PLANER.

Gällande planer

Stadsbyggnadsnämnden godkände detaljplanen för Kyrksjölöten mm dp 94138 den 12 oktober 1995 och Kommunfullmäktige antog den den 22/1 1996.

Övriga planer

Översiktsplan 90 för Stockholms Stad redovisar ett vägreservat för Huvudstaleden under den sydöstra delen av Kyrksjölötsområdet. Vägreservatet diskuteras även i pågående arbete med översiktsplan 96 där det redovisas i remissförslaget.

3.5 FÖREKOMMANDE UPPLÅTELSE OCH AVTAL

Arrenden

Odlingslotter, se kartbilagor.

Föreningen Kyrksjölötens Koloniträdgårdar är arrendator för odlingsområdena inom naturresevatet. I odlingsområdena finns sådana anläggningar som hör till verksamheten bland annat redskapsbodar, uttag för vatten, kompostmöjligheter mm.

Ängen intill en av odlingsmarkerna.

Servitut

Förekommande inskrivna servitut utgör ej hinder för naturreservatets inrättande eller skötsel.

Nyttjanderätter

Ett nyttjanderättsavtal har skrivits mellan Stockholms fritidsförvaltning och Sportfiskarnas Stockholmsdistrikt. Avtalstiden gäller från 92-01-01 till 96-12-31. Ett förnyat avtal är under utarbetande. Avtalet avses gälla från 1997-01-01 till 2001-12-31. Syftet är att Kyrksjön skall ingå i ett samordnat sportfiskekort som skall säljas till allmänheten. Enligt avtalet skall samråd ske med Stockholms fritidsförvaltning före utförande av fiskevård eller fisketävling.

3.6 ANORDNINGAR FÖR FRILUFTSLIVET

Se karta bilaga 3.1 över befintliga förhållanden.

I området finns gångstråk dels i skogsområdet dels runt sjön. I skogsområdet är det anlagt som el-ljusspår och i anslutning till spåret finns en styrketränningsanläggning. Runt sjön finns ett vackert promenadstråk som till delar går på spång eftersom vattnet tidvis står högt under våren och hösten.

Det finns även två bryggor som ger möjlighet till bad och vackra utblickar över sjön. Parkbänkar står uppställda utmed gångstråken. Gångstråken, är skyltade för cykel med tillägsskylt ej moped. Eftersom det i Stockholm finns en generell trafikföreskrift som säger att moped är tillåten på uppskyldad cykelväg så gäller ej de skyltar mot moped som är uppsatta idag, eftersom lokal trafikföreskrift ej finns.

3.7 TILLGÄNGLIGHET

Se karta bilaga 3.1.

I anslutning till området ligger Åkeshovs tunnelbanestation, vilket möjliggör att ta sig till området kommunalt. Vid Spångavägen finns även hållplats för bussar. För bilburna finns parkeringsplatser vid Vultejusvägen och Åkeshovshallen. Området är tillgängligt för allmänheten genom de gångstråk som finns i området. I skogsområdet är terrängen kuperad vilket gör att det är svårframkomligt för rullstolsburna. Det finns inga hinder att besöka odlingsområdena.

3.8 BEFINTLIGA INVENTERINGAR OCH UNDERSÖKNINGAR

Följande kartor, utredningar och inventeringar har legat till grund för beskrivningen av området:

- De Geer, Gerard, Geochronologica Suecica 1940. Kartor som visar moränryggarnas läge i skala 1:20 000.
- Fritid Stockholm "Natur i Stockholm - Stockholms friytor del II - 84" reviderad 1992.
- Vattenprogram för Stockholm, februari 1994
- Stockholms ekologiska känslighet, Stadsbyggnadskontoret rapport SBK 1994:8
- Riksantikvarieämbetets fornminnesregister för Bromma objekt nr R41 och 124.
- Wallensten, Maud, "Vegetationen i Kyrksjön" Uppsala Universitet 1987
- Arealmätningsskator mm Bromma socken akt nr 1-2 (1685), akt nr 3 (1690) akt nr 46 (år 1883), akt nr 56 (år 1898) och akt nr 91 (år 1912).
- Klintewall, Lars "En guide till naturen runt Kyrksjön i Bromma". Examensrapport Biologisk-geovetenskaplig linje, Stockholms Universitet 1994.
- Jacobsson, Peter, iakttagelser av områdets fågelfauna 1995, ej publicerat.
- Bromma Hembygdsförenings årsböcker 1935, 1949 och 1972.
- Bromma Kyrka Villaägarförening, Stadsdelen Bromma Kyrka -om Bromma Kyrka med omnejd från istid till nutid, 1993

DEL II PLANDEL

1 DISPOSITION OCH SKÖTSEL AV MARK OCH VATTEN

ÖVERGRIPANDE MÅL

Det övergripande målet med naturreservatet är att skydda de riksintressanta De Geermoränerna och det landskap de ligger i. Målet för naturreservatets skötsel är att bevara och utveckla den biologiska mångfalden. Då finns det även förutsättningar för rika naturupplevelser för det rörliga friluftslivet.

GENERELLA RIKTLINJER OCH ÅTGÄRDER

De Geermoränerna och det landskap de ligger i skyddas mot anläggningar och åtgärder som kan spolia dem. Skogsmark och ängsmark ska vårdas så att de biologiska värdena bevaras och utvecklas mot mångformighet och artrikedom. Särskild hänsyn ska tas till de arter som är knutna till sjön, fuktlövskogen och ädellövskogen.

1.1 DE GEERMORÄNER

Mål

De Geermoränerna lämnas i orubbat läge, och i befintligt tillstånd med vegetation. Vegetationen på De Geermoränerna i skogsmarken tas ej bort eftersom miljön på moränryggarna genom blockrikedomen är fuktig och skuggig. Detta ger förutsättning för en speciell flora och fauna.

Riktlinjer och åtgärder

Vegetationen på moränryggarna lämnas utan åtgärd. Undantaget är i kraftledningsgata där pga säkerhet nödvändiga vegetationsåtgärder får genomföras. Det ungefärliga läget framgår av kartan, bilaga 3.2.

1.2 FAUNA

Mål

Målet för skötseln avseende fauna är att bibehålla ett stabilt lokalt ekosystem med ett art- och individrikt djurliv i både sjön och omkringliggande skogs- och ängsmark. Särskilt viktigt är att hänsynskrävande arter såsom duvhök, mindre hackspett, stenknäck och svarthakedopping kan lyckas med sin häckning och att groddjuren kan reproducera sig inom området. En förutsättning är att området sköts med särskild hänsyn till olika arters behov. Här nedan ges riktlinjer utifrån några utvalda arter som representerar flera andra arters behov.

Riktlinjer

- För duvhök gäller att högstammiga och täta tallar och granar inte ska fällas.
- För mindre hackspett gäller att döende och döda lövträd, speciellt i fuktlövskogen, skall stå kvar. Fuktlövskogen bör översvämmas av vatten regelbundet under året. Detta är även viktigt för groddjuren.

- För svarthakedopping gäller att fisk och kräftdjur ej ska sättas ut i sjön och att vattenståndet i sjön bör fluktuera under året.
- För steglits gäller att tistel- och kardborrebestånd bör få stå kvar med sina frön som vinterföda.

1.3 SJÖN OCH DESS TILLRINNINGSSOMRÅDE

Mål

Målsättningen med skötseln är i första hand artskyddet dvs att gynna groddjur och fåglar och i andra hand badbart vatten dvs bibehålla god badvattenkvalite. Fuktlövskogens, våtmarkernas och strändernas kvaliteér ska bibehållas och utvecklas. Större vattensalamander, mindre hackspett och svarthakedopping är exempel på arter som finns här och som kräver särskild hänsyn.

Riktlinjer för sjön och tillrinningsområdet

- För att bibehålla en öppen vattenspegel i sjön genomförs vasslätter vid behov.
- Fuktlövskogen är beroende av ett fluktuerande vattenstånd under året med översvämningar vid vårfloed och höstregn. Vid åtgärder som leder till minskat vattenstånd skall detta kompenseras genom att vatten tillförs.

1.4 SKOGSMARK

Mål

Detaljerade skötselanvisningar skall upprättas innan gallring och röjning genomförs. Skogen ska skötas så att blandningen av ädellövskog, blandskog och fuktlövskog bevaras och utvecklas. Skötseln ska syfta till att främja djur- och växtlivet. Död ved och vindfällen ska lämnas kvar i skogen, men gångstråken hållas fria från nedfallande träd.

Riktlinjer och åtgärder

Där bebyggelse har uppförts helt nära skogen bör grenar som sträcker sig in över tomtmark kontinuerligt hållas undan. Detta gäller även odlingslotter.

För el-ljusspåret gäller att sly hålles undan närmast spåret. Bärande buskar som t.ex hagtorn och slån får ej tas bort.

Med avseende på skogliga åtgärder delas skogen in i zoner. För varje zon anges riktlinjer och åtgärder. Vart 5:e år skall skötselanvisningar upprättas där åtgärderna preciseras.

Fuktlövskog -zon 1

Ingen avverkning av träd, utöver vad som anges nedan, får ske i fuktlövskogen. I fuktlövskogen ska strävas efter att i största möjliga mån låta död ved och vindfällen ligga kvar för att gynna insektsfauna och fåglar. Om det för trädskiktets bestående i fuktlövskogen blir nödvändigt med föryngring av al och björk kan detta ske genom upphuggning av små parceller och därefter självföryngring. I normalfallet torde klibbal kunna självföryngras med stubbskott från friska rötter vid vindfällen. Hägg och druvfläder ska kontinuerligt hållas tillbaka så att det inte blir för skuggigt för att klibbalen ska föryngras. Invandrande gran ska huggas bort liksom buskar som invandrat från trädgårdar (Cornell tex). Avfallet ska föras bort.

Ädellövbekostnad -zon 2

Vegetationen på De Geermoränerna ska ej röras. För att bevara ädellövslogen på lång sikt ska gran hållas undan, annars kommer skogen att utvecklas mot blandskog och därefter granskog. Bevarandet sker genom att röja bort unga granar och avlägsna stora granar som annars ger upphov till fler unggranar samt genom att gallra kring vissa ekars krona så att de ges möjlighet att bli stora. Grova ekar ska friställas kontinuerligt från sly som växer upp i kronan. Skogstry, måbär, hassel och brakved ska gynnas på bekostnad av uppväxande lönn och asp. Genom att röja undan en del unga lönnar kan ekens ställning gentemot lönn, stärkas. Delar av avfallet kan lämnas i mindre högar för att gynna insektsfaunan dock ej i närheten av gångstråk.

Blandbekostnad -zon 3

Vegetationen på De Geermoränerna ska ej röras. För att bevara blandskogs-karak-tären lönn/ek/gran ska unga granar som växer tätt inpå stora ekar avlägsnas men det är viktigt att det finns granar som kan få bli stora också. Alla högstammiga träd bevaras eftersom de är viktiga boträd för flera fågelarter. Utvalda grova tallar, och tallar som ska få bli grova, friställs. Skogstry och hassel ska gynnas på bekostnad av uppväxande lönn och asp.

1.5 ÖPPEN MARK

Se bilaga 1 och 3.2

Det är viktigt att det finns öppen mark som hålles på gränsen till igenväxning dvs där det får växa tistlar och kardborrar mm men där man inte låter igenväxningen leda till att det uppkommer ett trädskikt. Det behövs inga stora ytor utan det räcker med remsor som t.ex mellan fuktlövslogen och gångstråket söder om sjön. Dessa ytor ska inte slås varje år utan vinterståndare lämnas åt steglits och andra arter som äter frön från högrörter om vintern.

Den öppna marken som finns utmed Spångavägen och bebyggelsen där ska slås minst en gång varje år. Gräsklippets bör samlas in.

Hävd av ängsmark och bryn

Mål

Ängarna ska hållas öppna genom hävd för att gynna flora och fauna samt för naturundervisning, friluftslivet och det kulturhistoriska värdet. Hävden kan bestå i slåtter eller bete. Skogsbrynen ska skötas så att de i hög grad får en omväxlande tät/gles karaktär med ett buskskikt av tex slån eller nypon.

Åtgärder och riktlinjer

För att utveckla den biologiska mångfalden ska ängarna slås en gång och slåtterresterna tas upp för att minska näringskapitalet. Vid skötseln av bryn ska eftersträvas flerskiktade bryn där lövträd och bärande buskar gynnas på bekostnad av gran. Glesa ut genom att frihugga där stora träd står trångt i brynet. Sälj, rönn, fågelbär, och ek gynnas i brynet på bekostnad av gran. Sly som växer upp i slån brynet ska röjas bort återkommande. Slån ska föryngringsbeskäras vid behov men i etapper.

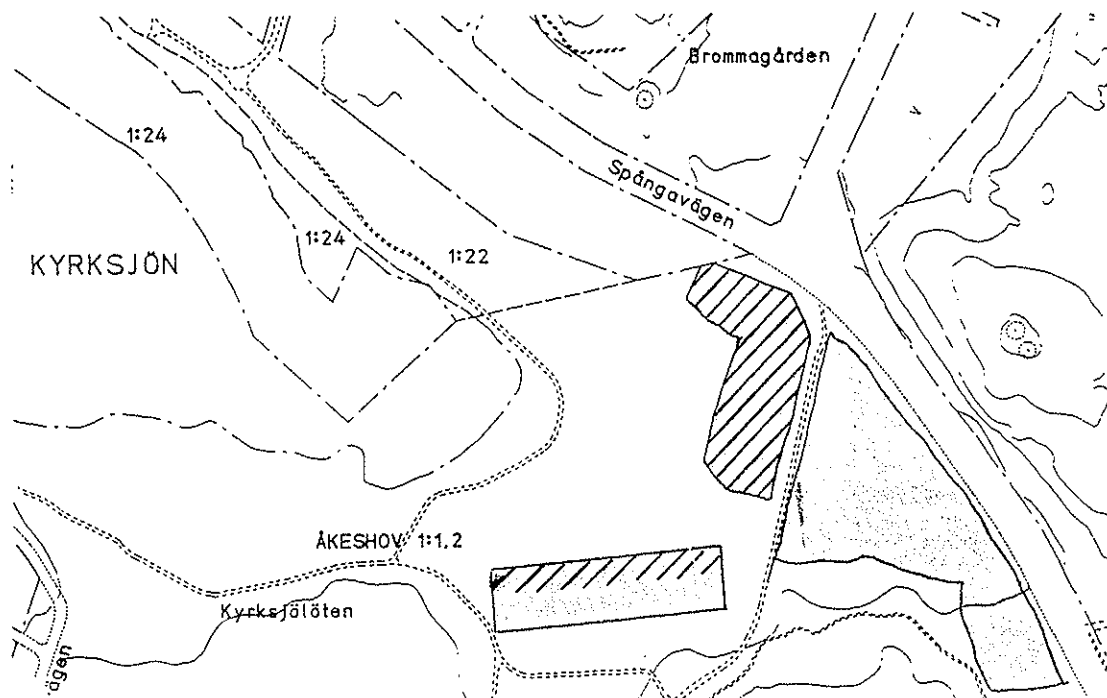
Odlingsområde

Mål

Öppen mark som odlas i den mån det finns intresse från föreningar och allmänhet men som annars ska hållas öppen genom slätter eller tillåtas växa igen och ingå i fuktlovskogen.

Åtgärder och riktlinjer

Om det blir aktuellt att odlingen upphör p.g.a bristande intresse från föreningar och allmänhet ska odlingslottsområdet öster om gångstråket hållas öppet genom slätter liksom den delen av södra odlingslotterna. Väster om gångstråket ska marken få växa igen till skog, se kartan nedan.

Kartan visar mark som får växa igen till skog om intresset för odling upphör från allmänhetens sida (streckat).

1.6 KRAFTLEDNINGSGATA

Kraftledningsgatan som är 34 meter bred röjs så att kraven på säkerhet uppfylls, dock inte under fåglars häckningstid d.v.s april-juni. Vid röjning bör bärande buskar ej tagas bort. Delar av röjningsavfallet kan ligga kvar i högar dock ej inom synhåll från gångstråken. Om det blir fråga om att ta ner grenar på stora träd eller att stora träd tas ner ska detta ske i samråd med naturvårdsförvaltaren.

1.7 FORNLÄMNINGAR OCH RYSSMUREN

Mål

Ryssmuren och gravkullarna ska skönjas i terrängen.

Riktlinjer

För fornlämningsområdet gäller samma åtgärder och riktlinjer som för zon 2.

Generellt för fornlämningsområdet och för ryssmuren gäller att samråd ska hållas med Stockholms Stadsmuseum innan åtgärder utförs. Åtgärder vidtages där man bedömer att träd och buskar växer på ett sådant sätt att gravarna eller ryssmuren skadas. Stora träd tas dock ej ned.

1.8 HANTERING AV RÖJNINGSAVFALL OCH GRÄSKLIPP

Mål

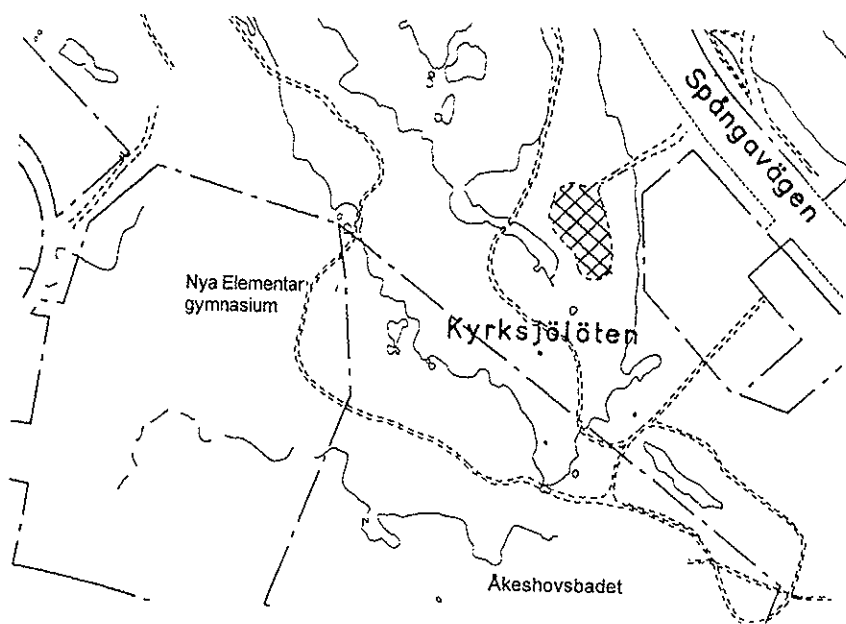
Kompostering av gräsklipp och röjningsavfall ska i första hand klaras lokalt inom området.

Riktlinjer

Delar av röjningsavfall kan läggas i mindre högar i skogen men utom synhåll från gångstråk. Övrigt röjningsavfall och gräsklippet som blir efter slåttern komposteras. Bränning av avfall bör inte ske regelmässigt inom området.

1.9 UPPLAG

Funktionen som upplag upphör, se föreskrift. Istället ska området utnyttjas för kompostering inom den yta som idag är ianspråktagen för upplaget, se kartan nedan. Upplaget utformas efter de krav som ställs på kompostering. I första hand skall gräsklipp och annat komposterbart från Kyrksjölöten tas omhand här.

Kartan visar upplaget som ska användas för kompostering.

1.10 VAL AV MASKINER

Vid upphandling bör krav ställas på bästa miljövalité avseende utsläpp och buller. Det är av största vikt att marken ej körs sönder av tunga maskiner.

1.11 BEHOV AV INVENTERINGAR OCH UNDERSÖKNINGAR

Eftersom det finns många oklarheter kring sjöns hälsotillstånd, dess tillrinning och utlopp bör detta redas ut inom ramen för kommunens sjörestaureringsprogram. Eventuella åtgärder ska genomföras med hänsyn till vad fuktlövskogen, och de arter som är knutna till fuktlövskogen och till sjön, tål. Orsaken till att bildningen av lövkärrtorv upphört bör undersökas vidare liksom möjligheten att höja sjöns vattenstånd för att få tillbaka torvbildningen. Särskild vikt bör läggas vid vilka konsekvenser en höjning av vattenståndet kan få för omgivande bebyggelse och hur möjligheten att ta sig runt sjön kan upprätthållas genom t.ex utläggning av fler spänger.

2. ANORDNINGAR FÖR REKREATION OCH FRILUFTSLIV

ÖVERGRIPANDE MÅL

Det övergripande målet med naturreservatet är att skydda De Geermoränerna, och det landskap de ligger i, mot anläggningar och åtgärder som kan förstöra riksintresset. Målet för rekreation och friluftsliv skall vara att utan större anläggningar bevara och utveckla områdets förutsättningar för det rörliga friluftslivet. Vidare skall målet vara att sprida kunskap om områdets naturvärden för att öka storstadsmänniskans förståelse för djur och natur.

GENERELLA RIKTLINJER

Området ska utvecklas för rekreation och friluftsliv utan att större anläggningar tillförs området. Stor omsorg ska läggas vid att skyltar, stolpar, papperskorgar, bänkar och annat passar in i landskapet och att återhållsamhet ska vara ledstjärna vid uppsättning t.ex av skyltar.

2.1 TILLGÄNGLIGHET

Hela området bör vara tillgängligt för allmänheten med undantag för odlingslotterna. Några speciella anpassningar för rullstolsburna eller andra former av handikapp föreslås ej. Parkeringsplatser, som ska användas av besökare till naturreservatet, ska även i fortsättningen finnas vid Vultejusvägen. Det är önskvärt att det även i framtiden finns möjlighet att parkera vid Åkeshovshallen.

2.2 FRILUFTSANORDNINGAR

Se bilaga 3.3.

Gångstråk mm

Gångstråken ska hållas framkomliga och fria från nedfallande träd. Ingen snöröjning ska ske i området. Ytterligare belysning bör inte sättas upp i området med hänsyn till djurlivet, se bilaga 3.1. Det gångstråk som idag är asfalterat, mellan Spångavägen och Möjbrovägen, ska inte asfalteras på nytt. Cykel får framföras på de gångstråk som är markerade med påbudsskylt för gång-, cykel- och mopedbana. Förbud mot mopedåkning bör regleras genom införandet av lokal trafikföreskrift. Parkvägen mellan Spångavägen och Möjbrovägen bör undantas från förbudet. Om behov uppstår kan spänger anläggas på gångstråket runt sjön för att man ska kunna gå torrskodd då vattenståndet är högt. Om funktionen som eljusspår i östra delen av området upphör i framtiden ska det ändå fungera som gångstråk.

Bryggor mm

Parkbänkarna och bryggorna ska hållas i gott skick. Bryggorna ska erbjuda såväl sittplatser som möjlighet till bad.

Hundrastning

Hundrastområdet utgår och hund skall hållas kopplad inom hela området. Rastområde för hundar finns i Judarskogens naturreservat.

2.3 VÄGVISARE

Vägvisare till naturreservatet bör sättas upp vid Åkeshovs tunnelbanestation, vid Spångavägen samt Vultejusvägen.

2.4 RENHÅLLNING

Naturvårdsförvaltaren ansvarar för renhållningen inom naturreservatet. Det är viktigt att se till att det finns tillräckligt med soptunnor så att området inte blir nedskräpat. Sopsäckar sätts upp där så erfordras och placeras så att de passar in i landskapet.

Det är av stor vikt att det kontinuerligt kontrolleras att det inte finns skräp och bråte i sjön. Detta är särskilt viktigt att kontrollera sommartid i anslutning till bryggorna i sjön eftersom dumping förekommer då och då.

2.5 INFORMATION

Informationsskyltar som berättar om områdets värden och de föreskrifter som gäller för allmänheten skall finnas i anslutning till området se kartan, bilaga 3.3. Det vore önskvärt att på sikt få till stånd skyltning i tunnelbanestationen Åkeshov. Detta bör i så fall samordnas med information om näraliggande naturreservatet Judarskogen.

2.6 UTMÄRKNING AV NATURRESERVATETS GRÄNS

Naturreservatet skall märkas ut enligt svensk standard (SIS 03 15 22) och enligt naturvårdsverkets anvisningar.

3. NATURVÅRDSFÖRVALTNING

3.1 NATURVÅRDSFÖRVALTARE

Naturvårdsförvaltaren skall vara Stockholms kommun.

3.2 TILLSYN

För tillsyn svarar naturvårdsförvaltaren.

4. DOKUMENTATION OCH UPPFÖLJNING

DOKUMENTATION

Naturvårdsförvaltaren ansvarar för att utförda åtgärder dokumenteras, dels de som sker enligt skötselplanen dels enligt de skötselplaner som upprättas vart 5:e år. Vidare skall annat som kan vara av intresse för förvaltningen av naturreservatet dokumenteras.

Dokumentationen skall årligen ställas samman för att utgöra underlag vid upprättande av skötselplaner för nästkommande period och eventuell revidering av skötselplanen.

Det som skall dokumenteras är:

- gallring, röjning, slåtter, upptag av gräsklipp
- år och månad för åtgärden
- kostnad/intäkt
- övrigt av intresse

UPPFÖLJNING

Området bör inventeras regelbundet avseende fåglar och groddjur för att få ett mått på om målsättningen med att säkerställa och utveckla områdets biologiska mångfald uppfylls.

5. FINANSIERING AV NATURVÅRDSFÖRVALTNINGEN

5.1 FINANSIERING AV NATURVÅRDSFÖRVALTNINGEN

Kommunen står för kostnader för drift och investeringar. En sammanställning har gjorts av det som omnämns i skötselplanen och vilken förvaltning som ansvarar för kostnader.

Uppgifter om naturreservatet Kyrksjölöten

Namn	Naturreservatet Kyrksjölöten
Kommun	Stockholm
Läge	Ca 8 km väster om Stockholms centrum
Kartblad	Registerkartorna bladnr 20, 21, 30, 31 Topografiska kartbladet 10 I NV
Gräns	Mitten av heldragen linje på kartan, bilaga 1
Fastigheter	Bromma kyrka 1:5 och 1:24 samt delar av Bromma kyrka 1:22, Norra Ångby 1:1, Norra Ångby 1:7, Åkeshov 1:1 och Ulvsunda 1:1
Naturvårdsförvaltare	Stockholms kommun
Markägare	Stockholms kommun
Ledningsägare	Stockholm Energi AB
Övriga sakägare	Stockholmsdistriktet av Sveriges Sportfiske- och fiskevårdsförbund Föreningen Kyrksjölötens Koloniträdgårdar Luftfartsverket Bromma flygplats
Area	Ca 11,8 ha fuktlövskog, ca 7,4 ha sjö, ca 14,4 ha ädellövskog, ca 5,3 ha blandskog, ca 5,3 ha gräsmark, ca 3,1 ha odlingslotter
Naturtyper	Skogsmark: fuktlövskog, ädelövskog, blandskog. Sjö: Kyrksjön. Öppen mark, De Geermoräner
Naturgeografisk region	Svealands sprickdalslandskap
Skyddsmotiv	- De Geermoräner av riksintresse för den vetenskapligt- kulturella naturvården - höga biologiska värden - djurliv, vegetation - stora värden för naturundervisning - stora värden för det rörliga friluftslivet
Skyddsföreskrifter 8§ NVL, allmänt	Indispensabla, A 1-10 Dispensabla, A 11-12
Skötselplan med åtgärds- program	Bilaga 3 till beslutet om naturreservat
Inventering, övrig dokumentation	Se Skötselplan